

ČAJKOV

Staré centrá a dominanty

- 1 náves s pažitou
- 2 r. k. kostol z r. 1775-79
- 3 kaplnka
- 4 cintorin

Výstavba po r. 1948

- po r. 1948
- po r. 1970

Nové centrá a dominanty

- 1 budova MNV
- 2 park
- 3 škôlka a jasle
- 4 škola
- 5 dvor JRD
- 8 obchod a pohostinstvo
- 7 športové ihrisko
- 8 pekárstvo

Rekreačné miesta

- vinohrady a vinohradnícke pivnice
- pofovnický revír

Na obálke: 1. strana: Staré a nové centrá v obci Čajkov, okr. Levice, v roku 1970.

Etnografický atlas Slovenska, autor: S. Kovačevičová

4. strana: Nová výstavba po r. 1960. Čajkov, okr. Levice

K článku S. Kovačevičovej: Etnografické aspekty súčasného urbanizmu vidieckych sídiel Slovenska

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Peter Slavkovský, Viera Urbancová

I

35/1987

***Slovenský
národopis***

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

VEDA

VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

BRATISLAVA

OBSAH

ŠTÚDIE

- Botík, Ján: Encyklopédia národopisu Slovenska 5
- Plicková, Ester: Ludová kultúra ako inšpiračný zdroj súčasného slovenského profesionálneho výtvarného umenia 22
- Kovačevičová, Soňa: Etnografické aspekty súčasného urbanizmu vidieckych sídiel Slovenska 54

MATERIÁL Y

- Podoba, Juraj: Modifikácie modelu tradičného obydla slovenskej dediny v 20. storočí 72
- Stoličná, Rastislava: Tendencie zmien v stravovaní dedinského obyvateľstva Slovenska po druhej svetovej vojne 91
- Krekovičová, Eva: Časovo-priestorová dynamika spevnosti slovenskej dediny po druhej svetovej vojne 105
- Paličková — Pátková, Jarmila: Ludová výroba na Slovensku a jej vývinové tendencie v rokoch 1945 — 1985 132
- Danglová, Olga: K otázkam výtvornej aktivity súčasnej slovenskej dediny 150

SÚČASNÍ NOSITELIA A TVORCOVIA HODNÔT LUDOVÝCH UMELECKÝCH TRADÍCIÍ

- Dúžek, Stanislav: Ján Gaško — život a formovanie ľudového tanečníka 174

DISKUSIA

- Leščák, Milan — Beňušková, Zuzana: Inštitucionalizované formy

- obradovej kultúry a sviatkovania v súčasnom dedinskom prostredí 191

ROZHLADY

- Zdravica k jubileu Eleny Prandovej (Milan Leščák) 226
- Mikulášovi Mušinkovi k päťdesiatinám (Viera Gašparíková) 226
- Inžinier so srdcom etnografa. Viliam Gruska päťdesiatročný (Arne B. Mann) 228
- Seminár „Ludová kultúra v socialistickej súčasnosti V.“ (Zuzana Beňušková) 231
- Seminár Subkomisie pre obyčaje MKKKB (Eleonóra Klepáčová) 232

RECENZIE A REFERÁTY

- Zlatá podkova, zlaté pero, zlatý vlas, I.—II. (Jaromír Jech) 235
- Andrej Polonec. Ján Geryk. Miloš Jurkovič (Zuzana Beňušková) 236
- Paládi-Kovács, Attila: A Bakóság és népe (Magdaléna Paríková) 237
- I. M. Balassa: A parastház évszázadai (Soňa Švecová) 238
- M. M. Pazjak: Ukrajinski pryslivija ta prykazky (Mikuláš Mušinka) 239

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

- Ботик, Ян: Энциклопедия этнографии Словакии 5
- Плицкова, Эстер: Народная культура как источник инспирации современного словацкого профессионального изобразительного искусства 22
- Ковачевичова, Соня: Этнографические аспекты современного урбанизма сельских населенных пунктов Словакии 54

МАТЕРИАЛЫ	
Подоба, Юрай: Модификации модели традиционного жилища словацкой деревни в 20 веке	72
Столична, Растислава: Тенденции изменений в питании деревенского населения Словакии после второй мировой войны	91
Крековичова, Эва: Временно-пространственная динамика певучести словацкой деревни после второй мировой войны	105
Паличкова — Паткова, Ярмила: Народное производство в Словакии и тенденции его развития в период 1945—1985 гг.	132
Данглова, Ольга: К вопросам изобразительной деятельности современной словацкой деревни	150

СОВРЕМЕННЫЕ СОЗДАТЕЛИ И НОСИТЕЛИ ЦЕННОСТЕЙ НАРОДНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТРАДИЦИЙ

Дужеж, Станислав: Ян Гашко — жизнь и формирование народного танцера	174
---	-----

ДИСКУССИЯ

Лешчак, Милан — Бенюшкова, Зузана: Институциональные виды обрядовой культуры и празднования в современной деревенской среде	191
---	-----

ОБЗОРЫ

Поздравление к юбилею Элены Прандодовой	226
К пятидесятилетию Николая Мушинки Вильям Груска пятидесятилетним (Арне Б. Манн)	228
Семинар «Народная культура в социалистической современности V.» (Зузана Бенюшкова)	231
Семинар Субкомиссии по обычаям МКККВ (Элеонора Клепачова)	232

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

STUDIEN

Botík, Ján: Ethnographische Enzyklopädie der Slowakei	5
Plicková, Ester: Die Volkskultur als Inspirationsquelle der derzeitigen professionellen darstellenden Kunst in der Slowakei	22

Kovačevićová, Soňa: Die ethnographischen Aspekte des gegenwärtigen Urbanismus der ländlichen Siedlungen in der Slowakei	54
---	----

MATERIALIEN

Podoba, Juraj: Die Modifizierung des Modells der traditionellen Behausung in der slowakischen Dorf im 20. Jahrhundert	72
Stoličná, Rastislava: Die Tendenzen der Veränderungen in der Verköstigung der Dorfbevölkerung in der Slowakei nach dem zweiten Weltkrieg	91
Krekovičová, Eva: Die zeitlich-räumliche Dynamik der Musikalität des slowakischen Dorfes nach dem zweiten Weltkrieg	105
Paličková — Pátková, Jarmila: Die volkstümliche Fertigung und ihre Entwicklungstendenzen in den J. 1945—1985	132
Danglová, Olga: Zur Problematik der bildnerischen Aktivität des gegenwärtigen Dorfes in der Slowakei	150

DIE GEGENWÄRTIGEN SCHÖPFER UND TRÄGER DER WERTE DER KUNSTTRADITIONEN DES VOLKES

Dúžek, Stanislav: Ján Gaško — Leben und Entwicklung eines volkstümlichen Tänzers	174
--	-----

DISKUSSION

Leščák, Milan — Beňušková, Zuzana: Institutionelle Formen der Zeremoniellenkultur und Festbrauchtum im derzeitigen Dorfmilieu	191
---	-----

RUNDSCHAU

Gruß zum Jibiläum von Elena Prandová	226
Zum fünfzigsten Geburtstag von Mikuláš Mušinka	226
Viliam Gruska ist fünfzigjährig (Arne B. Mann)	228
Seminar „Die Volkskultur in der sozialistischen Gegenwart V.“ (Zuzana Beňušková)	231
Seminar der Subkommission für Bräuche IKKKB (Eleonóra Klepáčová)	232

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

ARTICLES

- Botík, Ján: Encyclopaedia of ethnography in Slovakia 5
Plicková, Ester: Folk culture as an inspiration source of the recent Slovak professional creative art 22
Kováčevičová, Soňa: Ethnographical aspects of the present-day urbanism of rural settlements of Slovakia 54

MATERIALS

- Podoba, Juraj: Modification of the model of the traditional dwelling of Slovak village in the 20th century 72
Stoličná, Rastislava: The trends of changes in food of the village inhabitants in Slovakia after World War II. 91
Krekovičová, Eva: Time and space dynamics of singing character of the Slovak village after World War II 105
Paličková — Pátková, Jarmila: Folk production in Slovakia and its trends of development within the years 1945—1985 132
Danglová, Oľga: To the questions of creative activity of the present-day Slovak village 150

THE PRESENT-DAY CREATORS AND REPRESENTATIVES OF THE VALUES OF FOLK ARTISTIC TRADITION

- Dúžek, Stanislav: Ján Gaško — the life and formation of folk dancer 174

DISCUSSION

- Leščák, Milan — Beňušková, Zuzana: Institutional forms of ritual culture and feasts in the present-day rural environment 191

REVIEWS

- To the life jubilee of Elena Prandová (Milan Leščák) 226
Mikuláš Mušíka is fifty years old (Viera Gašparíková) 226
Viliam Gruska is fifty years old (Arne B. Mann) 228
The Seminar called "Folk culture in socialist present times V." (Zuzana Beňušková) 231
The Seminar of Subcommission for customs of IKKKB (Eleonóra Klepáčová) 232

BOOKREVIEWS AND REPORTS

K OTÁZKAM VÝTVARNEJ AKTIVITY SÚČASNEJ SLOVENSKEJ DEDINY

OLGA DANGLOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Výtvarnú aktivitu súčasnej slovenskej dediny možno sledovať z dvoch zorných uhlov: v hmotnej vrstve, prostredníctvom prejavov aktívnej výtvarnej produkcie, a vo vrstve významovej, kedy sa dívame na výtvarnú produkciu a na celý predmetový svet, ktorým sa ľudia obklopujú, ako na výsledok spoločenského života, myslenia a vkusu. Hoci sa domnievame, že sledovanie vkusu, esteticko-emocionálnych reakcií je pre hodnotenie stavu súčasnej výtvarnej kultúry dôležitejšie ako záznamy sporadických, často podružných prejavov výtvarnej produkcie, predsa aj ony obsahujú určitú, svojím spôsobom dôležitú výpovednú hodnotu. Skladba výtvarnej produkcie, jej repertoár veľa napovedajú o závislosti od miestnej tradície, o kultúrnej spolupatričnosti s lokalitou, regiónom, o folklórnom povedomí, na druhej strane svedčia o rôznej rýchlosti a stupňoch prieniku nivelizačných trendov. Zároveň hovoria o individuálnom a spoločenskom charaktere výtvarnej produkcie, čím naznačujú i mieru kolektívnosti a individuálnosti v spôsobe života dediny vôbec. Škála výtvarnej aktivity naznačuje rozdiely vo vzťahu k aktívnej tvorbe medzi mužmi a ženami, poukazuje na prelínanie spontánnych a organizovaných foriem jej existencie a na ďalšie súvislosti.

Náš príspevok má materiálový charakter a prináša sumarizáciu výtvarnej aktivity v štyroch vybraných obciach — Dolná Poruba, Láb, Prochot, Liptovské Sliache, ktoré boli spolu s ďalšími vybrané pre čiastkovú úlohu Štátneho plánu základného výskumu „Včleňovanie pokrokových tradícií ľudovej kultúry do systému socialistickej kultúry a do života pracujúcich“. Hoci sme výskum realizovali i v ďalších obciach (Ábelová, Jakubovany, Veľké Zalužice), výskumné výsledky týkajúce sa poznatkov o súčasných trendoch boli v podstate, až na niektoré lokálne špecifiká, obmenami predchádzajúcich. Rozhodli sme sa ich preto neuvádzať, čiastočne sa na ne odvolávame v závere príspevku.

Na výsledky výtvarnej aktivity každej z obcí sme sa snažili dívať ako na súčasť hospodárskeho a kultúrno-spoločenského systému dediny. Chceli sme rozpoznať, aspoň v hlavných črtách, činitele, ktoré danú lokálnu kultúru formovali, a to predovšetkým tie, ktorých dosah mohol byť určujúci pre stav tradičnej i súčasnej výtvarnej kultúry a aktivity. Ich poznanie v mnohom pomohlo pri osvetlení predchádzajúceho i súčasného stavu miestnej výtvarnej produkcie.

Hoci sa náš záujem koncentruje pre-

dovšetkým na stav po r. 1945, nebolo možné ignorovať predchádzajúce vývinové úseky, najmä medzivojnové obdobie, z ktorého sa formovali zárodky niektorých javových premien (nivelizačné trendy, pomešenie kultúry atď.), ktoré sa často naplno prejavili až po r. 1945.

Kvôli prehľadnosti uvádzame každú obec zvlášť a oddelene, i keď vo vzájomnej nadväznosti, pričom venujeme pozornosť medzivojnovému obdobiu a obdobiu po r. 1945.

Dolná Poruba (okr. Trenčín)

Obec bola pred r. 1918 i v medzivojnovom období prevažne roľnícka. Pred r. 1918, keďže sa obyvateľstvo nestačilo uživiť roľníctvom na neúrodnej pôde, časť mužského obyvateľstva sa zamestnávala podomovým obchodom s galantériou, v medzivojnovom období sezónnymi poľnohospodárskymi prácami. Odchádzalo sa najmä na majere do okolia Ilavy, Piešťan, Nového Mesta nad Váhom. Od jari do jesene ostávali v dedine prakticky len ženy, deti a starci. Možno práve táto skutočnosť spôsobila, že mužská výtvarná produkcia sa ani pred r. 1918 ani v medzivojnovom období nerozvinula, ak nepočítame rukodielne zručnosti, ktoré boli samozrejmosťou súčasťou zaistenia života a chodu hospodárstva.

Ešte v medzivojnovom období tu boli bežné mnohodeťné rodiny. Informátori hovorili o rodinách niekedy až so šesťnástimi deťmi. I tento fakt sa dá považovať za príznak zaostávania kultúrneho vývinu obce. Zaostávania, ktoré potvrdzuje v dvadsiatych rokoch i Drahomíra Stránská, keď charakterizuje Dolnú Porubu ako obec primitívnu, zaostalú, s mnohými archaickými črtami v odievaní, bývaní.¹ Príčinou bola celkovo nízka ekonomická úroveň, chudoba obce. Neúrodná pôda nedokázala obyvateľov uživiť ani natoľko, aby boli aspoň v základných prostriedkoch

obživy sebestační. Zdá sa, že prizma oneskoreného kultúrneho vývinu poznačila aj výtvarnú kultúru. Najvýraznejšia časť aktívnej výtvarnej produkcie — výšivkárstvo si zachovalo ešte v medzivojnovom období mnohé archaizmy v charaktere geometrickej ornamentiky, v používaní prírodných farieb pri farbení vyšivacích nití, a najmä v rudimentárnosti a hrubozrnnosti výtvarných postupov.

Majetkové rozdiely neboli pred r. 1945 výrazné, aspoň nie tak, aby podnietili výskyt alebo tvorbu takých výtvarne stvárnených predmetov, ktoré by mali výraznejší sociálno-diferenciačný motív.

Najbližším mestom, s ktorým mala Dolná Poruba kontakty v medzivojnovom období, boli Trenčianske Teplice. Porubčania tam chodili pracovať na cukrovarnícku kampaň a predávať na trh. Začiatkom storočia bola však intenzívnejšia kultúrna orientácia obce smerom k dedinám na okolí Ilavy (Valašská Belá, Horná Poruba), keďže pôvodným okresným mestom až do päťdesiatych rokov bola Ilava, až neskôršie Trenčín. Tieto okolnosti boli zrejme podnetom k zaujímavému zlomu vo vývine porubského ľudového odevu. Z pôvodnej príslušnosti k regionálnej forme čičmianskeho odevu — príslušnosti najmä v celkovom vyznení vzhľadu a v dekoratívnej stránke — sa porubský odev postupne ku koncu medzivojnového obdobia preorientoval na odev trenčianskoteplický.

Kultúrna orientácia smerom k Ilave, Dubnici sa ešte väčšmi utvrdila výstavbou Škodových závodov v Dubnici (počiatky výstavby prebehli v r. 1939). V Dubnici dnes pracuje väčšina obyvateľov Dolnej Poruby. Iba časť obyvateľov pracuje v Trenčíne a v kúpeľoch Trenčianske Teplice.

Tým, že sa v obci dlho udržalo súkromné hospodárenie na pôde — štátny majetok vznikol až v r. 1974 — onesko-

Krajinomalba so vsadenými fotografiami ženicha a nevesty. Okolie Topoľčian. Obraz pochádza z 30-tych rokov 20. stor. a vlastní ho rodina žijúca v Lábe. Reprezentuje prienik „ľahkého“ výtvarného žánru do dedinského prostredia v medzivojnovom období. Foto O. Danglová, 1977.

ril sa príchod socialistických hospodárskych a kultúrno-spoločenských premien, neurýchlili sa ani zmeny vo výtvarnej kultúre. Na druhej strane nedošlo ani k tomu, ako v prípade iných dedín, kde prebehlo zoštátnenie alebo združstevnenie poľnohospodárstva oneskorene, aby niektoré formy výtvarnej aktivity pokračovali vo vývine alebo dožívali na tradičnej báze, keďže sama tradičná báza, ak berieme do úvahy koniec 19. stor. a medzivojnové obdobie, bola málo výrazná. Nepriebojnosť snáh o estetizáciu každodenného života s výnimkou odievania a jeho výzdoby sa po r. 1945 ešte viac prehĺbila. Aj preto, že s postupným zánikom ľudového odevu zanikol i motív na dekorovanie textilu.

Výtvarná produkcia v medzivojnovom období

V obci neboli rozvinuté remeslá, s vý-

nimkou pôsobenia niekoľkých samoukov-„náturistov“, stolárov a troch vyučených kováčov, ktorých práce však nevybočovali z rámca bežných prác (podkúvanie koní, zhotovovanie pántov na dvere, klincov, opráv poľnohospodárskeho náradia a kovaných častí vozov) smerom k zámernému výtvarnému úsiliu.

Keďže *koruny nebolo, preto si človek všetko sám spravel*, ovládali muži množstvo rukodielnych prác spojených so spracovaním a využitím dreva. Vykonávali tesárske práce pri stavbe domu a výrobe prvkov bytového zariadenia, avšak bez snahy o ich dokonalé opracovanie či dekoratívne vyznenie. Stôl, lavice, postele, stolčky, to bol prevažne nábytok jednoducho tesársky zhotovený, zbitý často z neholbovaných dosák. Výtvarne hodnotnejšie kusy sa nevyrábali v obci — maľované truhly

sa kupovali na jarmokoch, čierne súseky s rytou kruhovou výzdobou sa kupovali od výrobcov v Čiernej Lehote. Okrem toho sa zručnosti v spracovaní dreva využívali pri zhotovovaní poľnohospodárskych nástrojov a náradia potrebného pri spracovaní textilných vlákien a vlny. Nikde sme však nezaznamenali snahu o estetizáciu. Aj dary lásky — praslice, piesty, ktorých výzdoba bola na Slovensku značne rozšírená, v niektorých oblastiach diferencovaná a bohatá, boli v Dolnej Porube len jednoduchým pracovným náradím.

K špecificky mužským prácam patrilo súkanie vlny druganím, výroba krpčov, vlnených pančúch a súkenných papúč — odtiaľ pramení prezývka Porubčanov „papučiari“, „bačkoráci“ — pletenie košov a ošietok zo slamy.

Výtvarne najosobitejšími predmetmi výrobného zvykoslovia boli kraslice — *krešlice*. Zdobili sa batikovaním pomocou vosku. Aby vosk vo farbe nepustil, voskom napísanú kraslicu kládli do kapustnice. Vajička potom farbili na žltu v odvare z cibulových šúp alebo zo zvláštneho druhu plánky. Neskôr sa miesto rastlinných odvarov používali kupované farby. Zriedkavejším spôsobom výzdoby bolo leptanie kyselinou.

Reprezentantom najšpecifickejšieho výtvarného druhu boli pred r. 1918 i v medzivojnovom období výšivky. Najstaršie a najoriginálnejšie boli výšivky na bielych sukniach — *rubáčoch*, šité na domácom konopnom plátne cez zbery — *cez ňize* do geometrických vzorov v pásových kompozíciách nazývaných *furmy*, štýlove príbuzných s čičmianskou výšivkou — najmä vzory *hviezdičkový*, *cez ruže*, *na rebrá*. Zhotovené boli technikou plochého stehu po niti. Podľa toho, či steh šiel rovnobežne alebo rôznymi smermi, nazývali vyšívanie *kabáčkové* alebo *hladkovanie*. Najstaršou farebnou kombináciou výšivky na *rubáči* je čierna, oranžová — *žltá* a citrónovožltá — *sirková*, neskôr

sa priberá červená a hnedá. Výšivka na zásterách a prieramkoch rukávov bola už iná. Využívali sa kombinácie stehových techník — krížik, obnitka, plochý steh a pestrejšia farebnosť. Znalosť spomenutých výšivkových techník bola medzi porubskými ženami všeobecne rozšírená. Výnimku tvorila biela výšivka v čiernej obojstranne prelamovanej sieťi na zadničkách čepcov. V štyridsiatych rokoch ju ovládala už len jedna miestna vyšívачka.

Súčasná výtvarná produkcia

Predĺžením spontánnej výtvarnej aktivity na tradičnej báze je i po 2. svetovej vojne dekoratívny prejav v textile — výšivkárstvo. Viaz sa na obdobie doznievajúceho nosenia kroja v päťdesiatych rokoch. Doposiaľ ovláda tradičné výšivkové techniky zopár žien v dedine. Z každodenného použitia však formy tradičnej výšivky skoro vypadli. Výnimku tvorí šitie krojov pre miestnu folklórnu skupinu.

V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch sa výšivkárstvo orientuje na malomestským vkusom ovplyvnené vyšívanie textilných násteniek — *kuchariek* a uterákov pod zrkadlo. Predtlačé na ne sa kupovali na jarmokoch. V šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch je v obľube vyšívanie ozdobných vankúšov. Vo všeobecnosti badať pri dekorovaní textilu prevahu zobrazujúcich prvkov nad abstraktno-geometrickými, ktoré boli charakteristické pre porubskú ornamentiku na textile v predchádzajúcom období. Napr. v súčasnosti na uterákoch sa krížikovým stehom vyšívajú bažanti, ruže, na vankúšoch pávy, bociani, mačky, umiestnené najčastejšie vedľa seba v symetrickej zrkadlovej opozícii. Je to spôsob, ktorý vznikol zo snahy zjednodušiť si predkresľovanie predlohy tým, že sa vzor odpočítal na štvorcovom papieri a podľa neho zopakoval jeho zrkadlový odraz. Na vankúšoch sa objavujú i geometrické vzory, ale ich cha-

Vyšívaná „kuchárka“. Prochot, okr. Žiar n. Hr. Foto O. Danglová, 1982. Rozšírená produkcia „kucháriek“ je príkladom unifikácie a oneskoreného pomeštenia výtvarnej kultúry dediny

rakter je oproti pôvodnej porubskej výšivke celkom odlišný. Koncom sedemdesiatych rokov prichádzajú do módy „gobelíny“ z chemlónu. Obrazce na ne sa predkreslia — vytrokujú na panamu. Vzory sa požičiavajú, odkresľujú z rôznych obrázkov alebo iných vzorovaných textílií. Väčšinou sa znova uprednostňujú zobrazujúce námety v naturalistickom pestrofarebnom prevedení — jelene, Jánošík, kvety, slnečnice, kríž s trňovou korunou, maky, holubice, Turek nesúci kávu, kocúr v čižme, spevák, labute na vode — tak ako ich poznáme v chemlónovom prevedení i z iných dedín.

Chemlónové „gobelíny“, ktoré sa najčastejšie využívajú ako nástenky, prikrývky na gauč, predložky, nezhotovujú všetky ženy. V Dolnej Porube ich v čase výskumu vyšívali tri ženy, všetky z horného konca dediny. Zrejme tu zohralo úlohu napodobovanie a priamejšia možnosť vzájomného kontaktu pri požičiavaní vzorov.

Najproduktívnejšou a najlepšou vyšivačkou tradičných vzorov v súčasnosti je v Dolnej Porube M. Suchá (nar. 1915), ktorá vyšívala niektoré krojové súčiastky pre účinkujúcich v miestnej folklórnej skupine a bola autorkou ornamentníka pre Folklórny festival vo Východnej, ktorý zostavila zo vzorov tradičnej krojovej výšivky. Výber dekoratívnych prvkov, a najmä orientáciu na staršiu krojovú vrstvu ovplyvnili aj organizátori folklórnych programov.

Z výtvarnej produkcie mužov sme po r. 1945 nenašli prakticky nič, ak neuvedieme kolorovaných sadrových trpaslíkov, ktorých si pre vlastnú zábavu zhotovil 12-ročný chlapec a dve miniatúry mlyna, ktoré z rovnakého motívu zostrojil manžel spomínanej autorky ornamentníka.

Zato v susednej obci Horná Poruba sme zaznamenali štyroch mužov, ktorí vyhotovovali ozdobné predmety z preglejky pomocou lupienkovej pily, vyrezávali alebo vypaľovali obrazy do dre-

va, vyhotovovali drevené vázy. Drevené plastiky s námetmi Jánošíka, matky, ženy pri kolovrate, poľovníka so psom vyrezával F. Jakúbek. Niekoľko žien šilo šaty pre bábiky oblečené do hornoporubského kroja. Spomínaná výtvarná produkcia je v Hornej Porube živá približne posledných 10—15 rokov. Verejnosti bola predstavená na výstave *Krása životu*, ktorú usporiadala miestna odbočka Slovenského zväzu žien v polovici sedemdesiatych rokov. Vzápätí za ňou podobnú výstavu organizovala v obci aj odbočka Československého červeného kríža.

L á b (okr. Bratislava-vidiek)

Prevažná väčšina obyvateľstva obce sa venovala roľníctvu, ktoré sa už koncom 19. stor. zameriavalo na pestovanie zeleniny výnosnej pre obchod. Spojenie roľníctva s obchodom urýchlilo proces prenikania kapitalistických vzťahov do prostredia dediny. Kapitalizácia dediny už koncom 19. stor. vedie k otvorenosti voči vonkajším vplyvom. Miestna výtvarná produkcia je už v tomto období málo integrujúcim činiteľom spoločnosti. Aj keď ešte slúži kolektívnym cieľom — niektoré výtvarné druhy majú význam pre celé dedinské spoločstvo — prospieva najmä cieľom individuálnym — osobnej prestíži. Práve táto dvojznačnosť — inštitucionálnosť, prejavujúca sa napr. v kroji a jeho výtvarnej stránke, ktorý sa chápal ako výraz kultúrnej odlišnosti regiónu, obce, ale aj individuálnosť — snaha zvýrazniť osobnú prestíž, sú pre Láb charakteristické počnúc obdobím od konca 19. stor. a pretrvávajú až do súčasnosti. Prestížny moment je výrazný najmä pri výstavbe a zariaďovaní novopostavených domov.

Majetkové rozdiely a s nimi spätá sociálna hierarchizácia boli v Lábe už koncom 19. stor. dosť markantné. Popri niekoľkých bohatých sedliakoch, v medzivojnovom období ich bolo okolo

10—15, bol v Lábe veľký počet maloroľníkov a bezzemkov — tzv. *kozárov* a značné percento *tovarichárov* — poľnohospodárskych robotníkov, zamestnaných v Rakúsku. Tovarichári tvorili po vzniku buržoáznej ČSR základ robotníckej triedy v Lábe. Okrem roľníkov a robotníkov bola v Lábe ešte pomerne silná vrstva remeselníkov a živnostníkov (v štyridsiatych rokoch boli v Lábe zastúpené tieto remeslá: obuvníctvo — 7, stolárstvo — 2, kolárstvo — 1, kováčstvo — 2, pekárstvo — 2, krajčírstvo — 3), ktorí ak mali možnosť popri nevelmi vynášajúcej živnosti, obrábali aj pôdu alebo chodili za prácou do Rakúska.

Okrem sociálneho rozvrstvenia na základe zamestnania a majetku sa ešte v Lábe rozlišovala sociálna vrstva navrátilcov z Ameriky. *Amerikánci* žili zvyčajne vo väčšom blahobyte, stavali si „modernejšie“ domy so štukatérskou výzdobou, odkladali kroj, ľahšie upúšťali od lokálnych tradícií.

Niektoré výtvarne stvárnené predmety sú v Lábe priamym zvýraznením hierarchickosti vyplývajúcej zo sociálnej diferenciacie roľník-neroľník, bohatý roľník-maloroľník. Počet stužiek na sukniach sedliackych žien zodpovedal počtu *achtalov*, ktoré vlastnila jej rodina; najhonosnejšie a najdrahšie svadobné čepce mali bohaté *selláče* nevesty. Nejde tu však o kvalitatívnu odlišnosť predmetov, ale zväčša o kvantitatívne zdôraznenie diferencovanosti predmetu a prostredníctvom neho i jeho majiteľa. Čím bol sociálny status vyšší, tým bola aj *vjetší paráda*. Preto najmarkantnejším výrazom estetiky lábskeho spoločnosti bol práve kroj (drahé materiály, čipky, pracné výšivky) a potom dom (predná izba, počet perín, počet tanierov a džbáňok zdobiacich steny).

Spôsob hospodárenia nemal v Lábe už koncom 19. stor. samozásobiteľský charakter. Konope sa síce ešte v prvej polovici 20. stor. dorábali podomácky až

Detail výzdoby z' ornamentníka obce Dolná Poruba pre Folklórny festival vo Východnej. Motív je prevzatý z výšivky ženského rubáča. Dolná Poruba, okr. Trenčín. Foto O. Danglová, 1979. Príklad kontinuovania výtvarnej tradície v pozmenenej funkcii a nezmenenej forme.

po fázu tkania, potom sa odnášali profesionálnym *kallecom* mimo obce, ale používali sa iba na spodný odev. Väčšina látok na oblečenie sa kupovala v obchodoch vo Viedni. V rámci tradičnej výmeny produktov a tovaru medzi roľníkmi z rôznych regiónov, remeselníkmi a výrobcami samoukmi — *naturistami*, Lábčania vlastne okrem predaja zeleniny nakupovali na jarmokoch v Malackách a Stupave takmer všetko poľnohospodárske a pracovné náradie: jarmá, vozy, hrable, vidly, kosiská, mažiare, sudy a množstvo rôznych druhov predmetov do domácnosti: kolovraty, lyžičníky, mažiare, koše, tabatierky, krabice, svietniky. Okrem toho bola už koncom minulého storočia i táto tradičná forma výmeny produktov postupne nahradená neosobnou obchodnou sieťou.

Pre Láb bola dôležitým ovplyvňujúcim momentom ekonomická a kultúrna orientácia na Rakúsko — Viedeň, najmä pred prvou svetovou vojnou, začas po nej a neskôr na Bratislavu. V mestách sa okrem látok nakupovali farbotlačové obrazy a továrenská keramika. Predmety, aj výtvarne stvárnené, ktoré vychádzali z rúk remeselníkov alebo samoukov — *naturistov* si Lábčania už koncom 19. stor. radšej zamieňali za sériové továrenské výrobky. A tak výtvarnú kultúru Lábu v niektorých odvetviach viac ovplyvňujú jarmočne, sériové výrobky, než autentická miestna tvorba. Sériové výrobky spĺňajú nielen estetickú, ale i úžitkovú funkciu. Sú výrazom vkusu, spôsobu života dediny.

Blízkosť miest a živé kontakty s nimi spôsobili, že Láb bol intenzívne otvorený vonkajším civilizačným vplyvom. Vo

výtvarnej kultúre to značí, že sa Láb už koncom 19. stor. silne pomeštuje. Miesto *selláckeho* kroja sa začína nosiť polokroj s prvkami secesnej módy, dekoratívny interiér lábskeho roľníckeho domu (predná izba zdobená množstvom farbotlačových obrázkov, stropný trám — *rošt*, a *fogaš* s navešanými tanierikmi a džbánkami) sa zamieňa za jednoduchšie spálňové zariadenie s redukovaným počtom dekoratívnych elementov, na druhej strane sa však dekoratívnosť prenáša na vonkajšie steny domu, ktoré sa zdobia štukatúrou kupovanou v mestách.

Na prelome storočia a najmä po prvej svetovej vojne to boli predovšetkým zámožní sedliaci, neskôr *amerikánci*, ktorí preberali prvky meštianskej kultúry v predstihu pred ostatným obyvateľstvom. V snahe o vstrebanie kultúry mesta siahali po nekomplikovaných, ľahšie zrozumiteľných výtvarných formách, po gýči (farbotlače, polychromované sadrové plastiky), po sériových a jarmočných továrenských výrobkoch, ktoré sa dali kúpiť a ktoré nebolo treba prácne vyhotoviť. Preto bol podiel Lábčanov na vytváraní vlastnej výtvarnej produkcie čoraz nižší — látky na oblečenie sa kupovali vo Viedni, výšivkárstvo, ktorým sa po prvej svetovej vojne zaoberalo len zopár žien, čoskoro zaniklo, vyšívané odevné súčiastky sa kupovali vo Vysokej na Morave, drevené *kapitolky* na ozdobovanie nábytku kupovali lábski stolári tiež v mestách. Jediný rezbár, samouk Ján Chmela (1860—1931), na ktorého sa pamätajú ešte aj dnešní informátori a zaznamenáva ho miestna kronika i národopisná literatúra, spomína sa skôr ako výrobca raritných predmetov (vytesal náhrobný kríž pre seba a svojho syna, vyrezal reľaz z jedného kusa dreva) než skutočný ľudový umelec, ktorého výrobky by našli odbyt a pochopenie u miestneho obyvateľstva.²

Urbanizácia a modernizácia dediny

priniesla obyvateľom Lábu po r. 1945 mnoho výtvarných. Zvýšil sa životný štandard, zlepšili sa komunikácie, bývanie. Najmä v šesťdesiatych rokoch pribudol značný počet nových domov a dedina nadobudla miestami ráz mestskej vilovej štvrte. Citeľné sociálne rozdiely súvisiace s majetkovou nerovnosťou boli odstránené, zaniklo privilegované postavenie zámožnej roľníckej vrstvy. JRD bolo založené v r. 1950. Na dedinu prúdila najrozmanitejšie formy osvetu jednak kanálmi masovokomunikačných prostriedkov, ale i z vlastnej iniciatívy, prostredníctvom nových inštitúcií — miestneho Slovenského zväzu mládeže, osvetovej besedy, Slovenského zväzu žien (SZŽ). SZŽ usporiadal v rokoch 1973 a 1976 výstavu *Krása životu*, názornú ukážku súčasného estetického vkusu dediny. Pri osvetovej besede vznikla v sedemdesiatych rokoch folklórna skupina.

Výtvarná kultúra dediny sa vyvíja v ešte intenzívnejších kontaktoch s mestskou masovou kultúrou ako v medzivojnovom období. Ak sa kontinuuje tradičný výtvarný štýl, vyberajú sa z neho také artefakty, ktoré sa dajú použiť v nových životných podmienkach: dekorovanie interiéru modernej dedinskej domácnosti tradičnými artefaktami, obliekanie lábskeho kroja pri vystúpeniach folklórnej skupiny a pod. Výber týchto výtvarne stvárnených predmetov z tradície sa utvrdzuje a usmerňuje zvyčajne prostredníctvom vonkajších dotykov s masovou kultúrou, takže samy osebe sú skôr módou a aktuálnou reminiscenciou.

Zároveň, najmä od sedemdesiatych rokov dochádza aj k opačnému procesu, k snahe o zachytenie tradičných kultúrnych znakov dediny, k zdôrazňovaniu vlastnej kultúrnej totožnosti, svojbytnosti. Silnejú tendencie návratov k lokálnym a regionálnym výtvarným vzorom. Modalita týchto návratov sú rôzne — od využitia autentických foriem

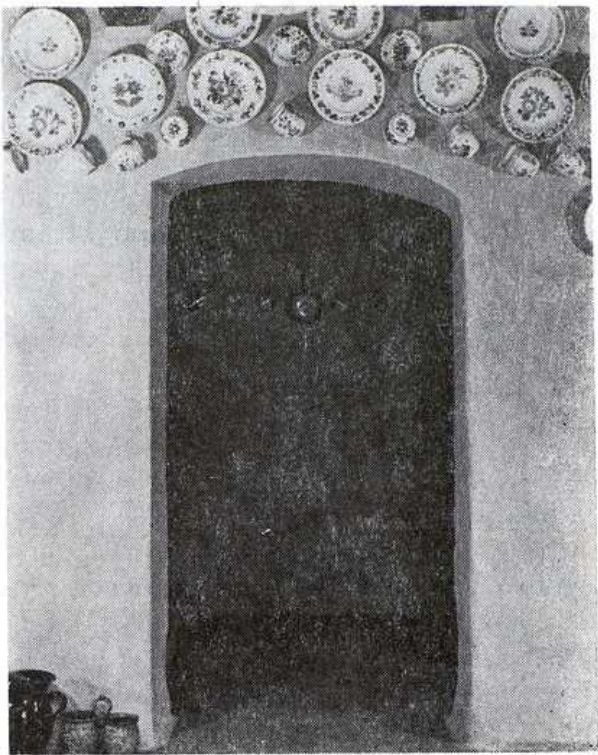
H. Sirotová pri maľbe tanierov podľa predlôh manufaktúrnych výrobkov keramiky. Láb, okr. Bratislava-vidiek. Foto O. Danglová, 1976. Návrat k lokálnej tradícii uskutočnený „ponáškou“ v zjednodušenom technologickom vyhotovení.

a ich prikrášľovania, až po ich vytváranie nanovo: fogaše s ručne maľovanými taniermi, napodobňujúcimi keramiky, krojované bábiky, ktoré sa posielajú najmä príbuzným do Ameriky.

Súčasná výtvarná produkcia

Fázy, akými prešla výtvarná aktivita a výtvarný vkus v Lábe po r. 1945, najlepšie ilustruje výtvarná produkcia H. Sirotovej (nar. 1906). Nepresne ju možno označiť ako poloamatérsku, naivno-fušerskú. Bezstarostnosť a pružnosť, a akou siaha po módných formách a vzoroch, vyplýva z podvedomej snahy o napodobňovanie mestského vkusu.

Okrem rôznych druhov ručných prác H. Sirotová predovšetkým maľovala. Maľovala na hodvábné šatky, ktoré boli v móde v štyridsiatych rokoch, maľovala krabice pre továreň Stollwerck

Zdobenie pitvora tanierikmi. Láb, okr. Bratislava-vidiek. Foto F. Hideg, 1954

v Bratislave, antipendii pre kostol, v tridsiatych rokoch maľovala interiéry podľa papierových foriem, ktoré si sama vyhotovila, v štyridsiatych rokoch sa prvýkrát pokúsila o nástenné krajinaľby, ktoré podnes nájdeme v podbránach niektorých lábskych domov. Krajinu ako námet použila i pri maľbách na skle, ktorými sa v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch dekorovali horné časti vstupných brán do domu. Krajinaľba podobného druhu bola v tom období rozšírená i v iných dedinách na Záhorí. V sedemdesiatych rokoch začala s olejomaľbou na poháre a taniere podľa tradičných vzorov. Okrem toho urobila niekoľko záhradných hradov z kvádrov a sadrových trpaslíkov. Ďalším jej cieľom bola realizácia rozprávkového námetu — medovníkovej chalúčky so studňou a Ježibabou v sku-

točnej veľkosti, ktorú stavala v záhrade svojej dcéry. Oblasť jej tvorby sú teda dosť rozdielne. Pohybujú sa od naivného výrazu až po gýč.

Najväčšiu rezonanciu v domácom prostredí mali jej nástenné maľby v podbránach domov, a potom maľby na skle, ktorými sa zdobili vstupné brány. H. Sirotová ich začala maľovať najskôr pre Láb, menej pre okolité dediny. Hlavnými námetmi jej nástenných maľieb sú romanticky ladené krajinky s vidieckymi domami, mlynmi, labuťami, heroické krajiny so zrúcaninami, hrady, zámky, jelene v ruji. Vzory čerpala z poštových kariet, predlôh k detským skladacím kockám, z časopisov. V námetoch, ktoré ju zaujali, vedela rozpoznať predovšetkým vonkajškovú stránku. Vnútorňý zmysel objektu nebol pre ňu natoľko dôležitý, hoci podvedome išlo o vyjadrenie poézie, sentimentu, cez ktoré sa maľby tohto druhu najviac prihovárali jej odberateľom. Konvenovali ich emocionálnej potrebe.

Charakter maľieb H. Sirotovej je prevažne kresebný. Línia ohraničuje tvar a farebné plochy sviežich, skôr nelomených tónov. Naivný výraz, ktorý autorka mimovoľne dosahuje pri interpretácii predlohy, je výsledkom: 1. nechceného pretvorenia, ktoré plynie z nezvládnutia výtvarného výrazu predlohy — autorka, vedomá si svojej technickej nepripravenosti, sa napr. vyhýba figurálnym zobrazeniam, ktoré vyžadujú už viac ako diletantské schopnosti; 2. z toho istého druhu tvorivej naivnosti, ktorá sa objavuje v sviežosti spojov a v snahe o dekoratívnu obmenu predlohy — napr. zvýraznenie obrysov jazera pásom kvetinového dekoru; 3. z vedomého zásahu do predlohy. Tým, že autorka vynecháva z námetu určité prvky alebo kombinuje prvky z viacerých námetov dovedna, vytvára akúsi skladačku, ktorá je často výsledkom priania zákazníka.

Za zmienku stojí i výtvarná produk-

cia V. Šmíkalu (nar. r. 1955), ktorý vyrezáva ozdobné predmety z preglejky lupienkovou pílou. Tento druh spontánnej výtvarnej aktivity je v súčasnom vidieckom prostredí veľmi živý (najmä v 60-tych a 70-tych rokoch), preto sa o ňom zmienime podrobnejšie.

V. Šmíkala sa naučil vyrezávať z preglejky počas základnej vojenskej služby. Predlohy k vzorom sa rozširovali a požičiavali medzi vojakmi. Lustre, kazety, zrkadlá, hodiny, vázy, rámy, Eiffelove veže, koče, ktoré ozdobne vyrezáva lupienkovou pílou, spestruje vkladáním farebných sklíčok. Vznikajú tak objekty čiastočne účelné alebo celkom nefunkčné, svojím pôvodom blízke detským skladačkám. Všetky majú však rovnaké formové vybavenie, ktoré v tvare a dekore evokuje reminiscencie, akési školské predstavy o archaizujúcom, historizujúcom vzhľade predmetov. Dôležitý pre ich autora je pocit dômyselnosti, s akou dokázal prekonať ťažkosti realizácie, manifestácie prácnosti, zručnosti, radosť zo zvládnutej úlohy. Preto ich Lábčania považujú za predmet slušnej výtvarnej úrovne, hoci sú to v skutočnosti parafrázy, vzdaľujúce sa od formálnej i funkčnej podstaty vecí, ktoré stelesňujú.

Okrem týchto diletantských tvorcov sme v Lábe v sedemdesiatych rokoch zaznamenali ešte rezbára Š. Greifa, ktorý vyrezáva pre seba a pre známych črpáky a plastiky s ľudovými motívmi — Jánošíka, krojované postavy. U Š. Greifa (nar. r. 1949) ide skôr o návraty k tradícii z druhej až tretej ruky. Nezatajuje, že sa inšpiruje zobrazeniami v časopisoch. Výsledok, ktorý dosahuje, sa nevelmi líši od početnej suvenírovej produkcie. Jeho tvorba je skromná čo do počtu i čo do kvality, napokon i čo do ohlasu v domácom prostredí.

Tradičnú lábsku dierkovú výšivku ovládali v obci koncom sedemdesiatych rokov už len dve ženy. Jedna z nich ešte sporadicky vyšivala pre potreby

Krojovaná bábika nevesty z Liptovských Sliáčov. Lipt. Sliache, okr. Lipt. Mikuláš. Prostredníctvom návratov k ľudovému odevu sa zdôrazňuje ocenenie lokálnej tradície. Produkcia podobného charakteru je vo vidieckom prostredí veľmi rozšírená

miestnej folklórnej skupiny, druhá šila šaty a zhotovovala komplikovanú lábsku partu pre krojované bábiky, ktoré sa buď umiestňovali ako dekoratívny element v byte, častejšie sa však posielali príbuzným do Ameriky ako suveníry.

Prochot (okr. Žiar nad Hronom)
Pôvodní osadníci boli drevorubači a uhliari. So zúrodňovaním pôdy a chovom hospodárskych zvierat sa začalo až neskôr. Až do prvej svetovej vojny tu bolo rozšírené ovčiarstvo na salašnícky spôsob. Zaniklo spolu so zákazom pasenia oviec v komorských lesoch koncom 19. stor. S pastierstvom bola spojená znalosť výroby jednoduchého dreveného bačovského riadu, črpákov, ale bez ornamentálnej výzdoby úch. Uhliarstvo zaniklo po prvej svetovej vojne. Drevorubačstvo nestratilo význam do dneš-

ných dní. Keďže poľnohospodárstvo nestačilo obyvateľstvu uživiť, okrem spomínaných zamestnaní sa hľadali i ďalšie prostriedky obživy. Časť obyvateľov sa venovala masliarstvu — skupovaniu a predaju masla v mestách, najmä v Banskej Štiavnici.³ Dost rozšírená bola murárska profesia. Murársku tradíciu pravdepodobne založili murári z Bojníc. V medzivojnovom období boli v Prochoti traja murárski majstri, ktorí si priberali do partie 6—8 pomocných robotníkov. Stavebné práce vykonávali i v susedných dedinách. Na sezónne stavebné práce chodili aj do Budapešti.⁴ Dokázali vyhotoviť jednoduchšie dekoratívne ozdoby z omietky — farebné obruby v podobe tvárnic okolo okien a dverí. Murárska tradícia pretrvala do dnešných dní. Podnes je v obci veľa vyučených murárov.

V medzivojnovom období však všeobecne rozšíreným zdrojom obživy boli sezónne práce na majeroch. V lete sa vyludnila skoro celá dedina. Odchádzalo sa do okolia Levíc, Šiah, Trnavy, Trenčína a do Trebišova na zber cukrovej repy. Ani po druhej svetovej vojne odchody za sezónnymi poľnohospodárskymi prácami neustali.⁵ Asi dvadsať rodín si zarábalo povozníctvom.

Málo úrodná pôda, nízka poľnohospodárska produkcia, ktorá nestačila ani na zaokrytie najzákladnejších existenčných potrieb, nevyhnutnosť hľadať si iné, pritom neveľmi výnosné prostriedky obživy mimo vlastnej obce, boli príčinou toho, že Prochot bola jednou z najchudobnejších dedín v blízkom okolí. Podnes, ako tvrdia miestni obyvatelia i obyvatelia susediacich obcí, patrí k najzaostalejším obciam v okrese. Aj JRD bolo založené až v sedemdesiatych rokoch.

Je pravdepodobné, že práve rozptýlenosť obyvateľstva mimo obce, zapríčinená zamestnaním, bola už i v medzivojnovom období príčinou nízkej spontánnej výtvarnej aktivity mužov i žien v tejto obci. Prvotnou podmienkou existencie výtvarnej aktivity je okrem iného dostatok času, ktorého nebolo dost pri tamojšom spôsobe života a práce.

Najbližšie ležiacimi mestami sú Hliník nad Hronom, Žiar nad Hronom, Žarnovica, potom Banská Štiavnica. Do týchto miest sa chodilo na jarmoky, trhy nielen kupovať — látky, obuv, remence na krpce, železiarske náradie, predmety kuchynského zariadenia, ale i predávať maslo, potravinárske výrobky. Dnes je orientácia na tieto mestá, ktoré sa stali dôležitými priemyselnými centrami a zdrojmi zamestnania, ešte väčšia. Odchádza sem pracovať väčšina obyvateľstva. Ich blízkosť je príčinou postupného úbytku obyvateľstva, ktoré považuje za výhodnejšie bývať v mieste práce. V obci dnes preto v skladbe oby-

vateľstva prevažuje vekove staršia skupina.

Rozvoj baníctva v okolí Banskej Štiavnice a Kremnice okrajovo zasiahol Prochot nemeckou kolonizáciou. Jej stopy sa zachovali podnes v niektorých priezviskách, chotárnych názvoch, ba podľa niektorých informátorov i v tradičnom výtvarnom prejave. Nemecký vplyv sa napr. podľa domnienok informátorov prejavil v tmavozelenom, tmavohnedom farebnom podklade na maľovaných truhlách z prelomu storočí a vo farebnej skladbe výzdoby na krátkych kožuškoch, ktoré boli vraj celkom odlišné od detvianskych. Skôr sú to však lokálne i regionálne odlišnosti, ktorým sa pripisuje etnický význam.

Väčšina obce bola počas druhej svetovej vojny vypálená. Táto skutočnosť nepriaznivo narušila plynulú kontinuitu materiálnej i výtvarnej kultúry, ktorej tradičnú vrstvu dnes už skoro nemožno hmatateľne zachytiť. Dá sa spoľahnúť iba na pamäť informátorov.

Výtvarná produkcia v medzivojnovom období

Okrem remesiel, ktoré sme už spomenuli (murárstvo), pracovali v obci v medzivojnovom období dvaja kováči a kolári samoukovia. Údajne pracovali lepšie, kvalitnejšie a lacnejšie ako vyučení remeselníci zo susednej obce Horná Zdaňa.

Muži vykonávali podomácky rôzne druhy prác v spojitosti s drevom — tesárske, s istou snahou o výtvarné vy-znenie, napr. pri výzdobe štítov, ktorých okraje sa niekedy dekorovali jednoduchým profilovaním. Výzorníky sa vyrezávali do tvaru hviezdy, kríža, kalicha. Podomácky sa tesárskym spôsobom zhotovoval i nábytok. Niektorí majstri — samoukovia skrášľovali nábytok veľmi jednoduchým profilovaním (čelá postelí, operadlá lavíc, okraje políc — *fogašov*). Lavice i police boli len

jednoducho natreté farbou, nezdobené ornamentálnou maľbou. Jediným maľovaným kusom nábytku boli truhly na odev. Vruborezom do kruhov boli zdobené súseky — *škrinky* na odev. V oboch prípadoch sa nevie, či išlo o domáce výrobky, alebo výrobky kupované mimo obce. Pred prvou svetovou vojnou sa vyrábali v obci i pastiersky drevený riad. Výroba zanikla spolu so salašníctvom v medzivojnovom období.

Ďalšie nástroje a náradie, ktoré sa v obci bežne podomácky vyrábali, boli lyžičníky, často i lyžice, vahany, misy, nástroje na spracovanie textilu. Väčšinou neboli zdobené, okrem zriedkavého výskytu dekoru na prísadnej časti praslic, zdobenej vyľievaním olovom alebo rezbou. Kolovraty sa od prvej svetovej vojny kupovali v Lovči. Znáмым tamjším výrobcom bol J. Obertáš. Boli tokárensky zdobené a jemné ryhy zvýrazňovalo farbenie. Staršie typy kolovratov boli dekorované ornamentálnou maľbou. Podomácky sa zhotovovali i krosná, sane, oje, jarmá. Niekedy boli primitívne zdobené vrypami. Časť týchto nástrojov, napr. krosná, sa vyrábali ešte v päťdesiatych rokoch. Poľnohospodárske nástroje, najmä hrable, kosická sa vyrábajú podnes. Najznámejším výrobcom v obci je J. Holub.

Ešte v medzivojnovom období a v prvých povojnových rokoch boli bežným prvkom interiéru oltáriky. Ich súčasťou boli kolorované drevené plastiky. Najčastejšie zobrazovali P. Máriu-Lurdsnú, Sedembolestnú, Pietu, Ukrižovanie, sv. Jána, sv. Annu. Mimo interiéru bolo hojne drevených sakrálnych plastik v chotári obce. Ako prícestné sochy sa často umiestňovali do niky vysekanej vo vrbe. Drevené plastiky sa využívali i pri pohrebnom obrade. Rakvu niesli na cintorín s pribitou soškou najčastejšie Piety alebo Sedembolestnej P. Márie. Rozšírenie plastik v obci iste súvisí s ich rozsiahlou výrobou v neďa-

lekou okolí Banskej Štiavnice, Novej Bane, Kremnice, hoci jeden rezbár, výrobca plastik F. Antal pracoval v medzivojnovom období i v Prochoti. Dnes už nie je v chotári obce ani jedna sakrálna plastika. Skoro všetky sa postupne rozkradli.

K pozoruhodným rezbárskym prácam spreď r. 1918, pravdepodobne miestneho pôvodu, patrili pomníky — veľké dubové kríže zdobené geometrickou reliéfnou výzdobou, tvarove i ornamentálne príbuzné detvianskym krížom. Hoci sa nezachoval ani jeden z nich, obyvatelia sa na ne pamätajú. V monografii o Prochoti uvádza ich vyobrazenie i K. Medvecký.⁶

Prochoťania zväčša považujú svoj kroj za chudobný, myslí sa tým na ženský odev, lebo mužský odev zanikol hneď po prvej svetovej vojne. Chudobný v zdobnosti nestal sa, ako je často typické, ani odrazovým mostikom na rozvinutie dekoratívneho prejavu, s výnimkou skromnej výšivky na prieramkoch ženských rukávov a vlnenej červenej výšivky na ženských súkenných kabaniciach. Ženské šnurované živôtky sa šili v Žiari nad Hronom a lepšie kožuchy v Novej Bani alebo Kremnici.

Skladba ženského kroja bola z výtvarného hľadiska málo harmonická, nejednoliata. K plisovanej modrej štofovej sukni sa napr. nosil šnurovaný živôtik. Pod ním bola na kríž cez prsia uviazaná biela šatka so strapcami — *delínka*. Na hlave čepiec so stužkami *ljetaňicami*, ktorý sa považoval za najhonosnejšiu a najkrajšiu súčiastku odevu. Po výtvarnej stránke málo rozvinutá textilná výzdoba pravdepodobne našla istý odraz aj v nízkom stupni súčasnej výtvarnej aktivity, týkajúcej sa dekorovania textilu. Niektoré ženy síce vyšívajú bytový textil — obrusy na paname, textilné nástenky z chemlónu — je to však v menšej miere ako v iných obciach.

Súčasná výtvarná produkcia

Spomedzi vybraných lokalít patrí Prochot k obciam s najnižším stupňom výtvarnej aktivity v súčasnosti. Je pravda, že ani v predchádzajúcom medzivojnovom období nebola, čo do výtvarnej produkcie, nijako výrazná a väčšina výtvarne hodnotnejších produktov — drevené kríže, plastiky — sa viazala k obdobiu pred r. 1918.

V štyridsiatych a päťdesiatych rokoch doznieva výroba dreveného náradia, nástrojov. Dnes žijú v obci ešte dvaja *naturisti*, ktorí však zhotovujú už len okná a dvere.

V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch sa tkajú handričkové koberce. V tom istom období sú v móde i obrusy a textilné nástenky — *kucharky* s vyšitými výjavmi. V šesťdesiatych rokoch sa ešte kupovali od priekupníka priamo v obci, predtým na trhoch, jarmokoch.

Niekoľko ozdobných predmetov vypilovaných lupienkovou pílou vyhotovil z preglejky v sedemdesiatych rokoch pre seba a pre známych M. Rešlo (nar. r. 1959), vyučený stolár. Technike práce s lupienkovou pílkou sa priučil počas návštevy školy v Kremnici. Okrem týchto predmetov vyrobil niekoľko obrazov z dreva s intarzovanými výjavmi — Jánošík, chlapec na koni. V súčasnosti vyrába zariadenie do tzv. slovenských izieb — stoly, lavice, stoličky. Táto výroba čiastočne patrí aj do jeho pracovnej náplne.

Týmto príležitostným výrobcom končí výpočet ľudí, ktorí sa dnes v Prochoti nejakým spôsobom zaoberajú výtvarnou činnosťou. Aktívna výtvarná produkcia je v Prochoti, ako ukazujú výsledky výskumu, slabo zastúpená kvalitatívne i kvantitatívne. Pôsobí trochu ako kontrast v porovnaní s dedinami na okolí Banskej Štiavnice, Novej Bane, Kremnice, kde súčasná rezbárska tvorba stavia na dlhotrvajúcej tradícii baníckeho rezbárstva.

Liptovské Sliače (okr. Liptovský Mikuláš)

Obce Stredný a Nižný Sliač sú doložené v 13. storočí. Vyšný Sliač vznikol až v prvej štvrtine 16. storočia na základe valaského práva.⁷ Na výrobné tradície valaských osadníkov nadviazali i obyvatelia Stredných a Nižných Sliačov. Ovčiarstvo sa stalo súčasťou ich každodenného života. Ešte v čase výskumu v r. 1983 bolo vo Vyšných Sliačoch 17 bačov, 55 valachov, 6 kraviarov, 7 jaloviarov. Valasi sa grupovali skôr z chudobnejších vrstiev tam, kde nebola možnosť pre nedostatok pôdy venovať sa poľnohospodárstvu. Odlišnosti medzi roľníkmi a valachmi boli i v oblečení a jeho dekore: *dakedy to ani nebol valach, že by nemal opasok, klobúk vybíjaný, kapsu*. Vybíjaný *okuvanec* na klobúku bol znakom valacha, biela stužka zas znakom roľníka. Miesto krpcev nosili roľníci čizmy, v zime vyšívané kožuchy. Silná pastierska tradícia podnes živí stále intenzívny pastiersky výtvarný prejav v rezbárstve, v spracovaní kože, kovu.

Niektorí nemajetní obyvatelia Liptovských Sliačov pracovali v medzivojnovom období ako drevorubači, povozníci. Dievky z chudobných alebo mnohohodetných rodín odchádzali za prácou do fabriky v Rybárpoli. V dedine ich nazývali *fabrikantky: nijaké dievky, čo nevie v domácnosti ani zaobliekať, ani priať, tkať*. Po r. 1945 mimo poľnohospodárstva — JRD je založené v r. 1958, štátne majetky v r. 1964 — pracuje časť obyvateľstva v priemyselných závodoch v Ružomberku.

Liptovské Sliače patria, v porovnaní s ostatnými obcami zaradenými do výskumu, k obciam výtvarne najaktívnejším, zvlášť v nadväznosti na tradičnú vrstvu výtvarnej produkcie, ktorá po určitej stagnácii v päťdesiatych rokoch žije s niektorými modifikáciami až do súčasnosti plnokrvným životom. Je to nielen dôsledok predchádzajúcej tradí-

cie. Nezanedbateľný je i vplyv podnecujúcich momentov, akými bolo pôsobenie K. Plicku i neskorší záujem etnografov o kultúru obce, úspešná činnosť folklórnej skupiny Sliáčan, najmä v poslednom desaťročí záujem tlače a televízie o sliacky folklór.

Je pravdepodobné, že tieto momenty vyvolali i u riadiacich orgánov miestneho národného výboru priaznivý postoj a záujem o kultúrnu činnosť nadväzujúcu na miestnu tradíciu. V r. 1980 sa v Stredných Sliáčoch uskutočnila okresná prehliadka súťaže *Krása života*, ktorej predchádzala miestna výstavka. Podujatie organizoval Slovenský zväz žien. Výstavy sa v nepravidelných intervaloch usporadúvajú od r. 1975. Osvetová beseda pri MNV usporiadala i kurz paličkovania čipiek, v r. 1982 kurz makramé. Pracovníci MNV majú dobrý prehľad o pôsobení výrobcov v jednotlivých obciach.

Podľa informátorov menší záujem o folklór majú obyvatelia Nižných Sliáčov. Aj folklórna skupina sa grupuje skôr z obyvateľov Stredných a Vyšných Sliáčov. Tomuto tvrdeniu zodpovedajú i počty výrobcov, pôsobiacich v jednotlivých obciach.

Výtvarná produkcia v medzivojnovom období

Výtvarná produkcia v dreve bola bohatá. Súvisela najmä s výrobou bačovského riadu. Na salašoch — zo Sliáčov sa nechávali muži najímať i na iné liptovské salaše — sa vyrábali okrem tradičných črpákov (staršie typy boli s uchom dekorovaným do tvaru konskej hlavy) a foriem na oštiepky i všetok ostatný potrebný riad: misy, soľničky, *putery*, *getky*, nádoby na vodu, varechy — *habarce* na miešanie mlieka, *tjestiky* na miešanie žinčice, podnožky pod *putery*. Na ich výrobu stačil nožík: *Keď je kedy na salaši, keď sa spraví práca, tam netreba žiadnej dielne.*

Drevený riad sa vo veľkej miere po-

užíval i v dedinskej domácnosti. Ešte v štyridsiatych a päťdesiatych rokoch bežnou súčasťou vybavenia domácnosti boli *putery*, *šafle*, *korytá*, *džbanky*, *putne*. Vyrábali ich sliáčanskí debnári. Drevo Sliáčania podnes považujú za najvhodnejší materiál na uskladnenie tekutín. Niektoré ženy strednej generácie donedávna nechceli *plechový kýbel ani vidieť*.

Z dreva sa zhotovovala väčšina poľnohospodárskeho náradia i nástrojov na spracovanie textilu: *Kto chcel byť hrdý, zaopatril si vyrezávané jarmo, alebo si dal záležať na tom, aby kovanie na oji bolo cifrovanô*. Zdobili sa aj minciere, ktoré vyrábali miestni kováči. Vyrezávali sa praslice, tokárenskou výzdobou sa dekorovali kolovraty.

Nábytok sa v medzivojnovom období zadával robiť do Lupče. Vyrábali ho však i miestni stolári — samoukovia. Súčasťou zariadenia bol krosienkový stôl, lavice zdobené profilovaním, stoličky s operadlom dekorovaným výrezom v tvare srdca. Charakteristickou súčasťou interiéru izby bola polica jednoducho zdobená profilovaním. Horná časť slúžila na ozdobné vykladanie tanierov, spodná, uzatvorená dvierkami, na uskladnenie kuchynského riadu. Police sa vyrábajú podnes. Majú však pozmienený tvar a sú výlučne dekoratívnym prvkom zariadenia. Vešajú sa na ne črpáky a zakladajú taniere. Skrine sa v medzivojnovom období nepoužívali. Ich funkciu spĺňali maľované truhly alebo žrde zo samorastov upevnené ponad posteľ.

Výrobky z kože a kovu: široké opasky z hrubej hovädzej kože, ktoré sa zdobili prešivaním pásikmi kože, razením do kože, tvarovanými cvočkami z mosadzného plechu, a najmä lodičkovými prackami — počet praciek 2 až 5 údajne poukazoval na zámožnosť majiteľa — vybíjané klobúky, kapsy zdobené podobnou technikou ako opasky, krpce, boli znakom pastierskeho stavu

a vychádzali z rúk pastierov — *valachov*. Opasky podnes vyrába Š. Mojš pre folklórnu skupinu a pre regrútov na slávnosť „májov“. Š. Mojš vyrobil aj niekoľko kožených káps, ktoré slúžia ako suveníry.

Výšivkárska tradícia bola v medzivojnovom období málo rozvinutá. Informátori to pripúšťajú, najmä ak porovnávajú svoj kroj s krojom z Liptovskej Lúžnej. Absenciu výšiviek nahrádzali v kroji iné prvky. Predovšetkým strojové nášivky, ktoré sa najmä na živôtkoch zostavovali do rozmanitých kompozícií, hojné použitie vzorovanej modrotlače, dômyselné kombinácie materiálov a farieb v silnej väzbe na charakter príležitosti. Dnešné výšivkárstvo, najmä pre potreby folklórnej skupiny, je bohatšie. Vplyv školy je doložený z tridsiatych rokov, kedy v sliačanskej škole pôsobila česká učiteľka, ktorá učila svoje žiačky vyšívať hrebennáre a uteráky pod zrkadlo krížikovou a plnou výšivkou.

Opačná situácia bola v čipkárstve. Sliačanské biele mnohopárové čipky, z ktorých sa vytvárali čepce, sa zaraďujú k originálnym výtvorom slovenskej paličkovanej čipky. Najnáročnejšie 70-párové sa plietli až so 140 paličkami. Ešte začiatkom 20. stor. bola znalosť paličkovania čepcov všeobecne rozšírená — prvý čepiec mladuchy musel byť jej vlastná práca. Čepce však boli pletené omnoho jednoduchšie ako neskôr v medzivojnovom období, kedy paličkovanie ovládalo už len päť, šesť pleťárov.

Sliačanské ženy do istej miery svojim výberom usmerňovali aj vzorovanie modrotlače. Doma vyrobené plátno sa nosilo potlačiť modrotlačiarom do Lupče. Sukne sa šili z modrotlače menších, obliečky z modrotlače väčších vzorov. Každý zo vzorov, a je ich veľké množstvo, má svoje presné pomenovanie.

Súčasná výtvarná produkcia

Súčasnú výtvarnú produkciu mužov v Sliačoch najsilnejšie poznamenala pastierska rezbárska tradícia. Spolu vo všetkých troch obciach pôsobí v poslednom desaťročí asi 10—15 amatérov, ktorí vyrábajú niektoré artefakty bačovského riadu, najmä črpáky, formy na oštiepky, zhotovujú obrazy vypaľované do dreva, alebo vykladané v dreve s prevažujúcimi námetmi pastierskych výjavov. Väčšina týchto artefaktov má však okrem praktického využitia v salašníctve skôr význam „ľudoviek“ — suvenírov. Sady črpákov, zvoncov, praciek a opaskov, zavesené na novovyrobených poličkách, sú častým módnym dekoratívnym doplnkom sliačanskej izby. Módnosť a dopyt po suveníroch ľudovomeleckého charakteru podnietili rozvoj ich výroby, ktorá je v osemdesiatych rokoch rozhodne početnejšia ako v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch, kedy nebolo v obci ešte toľko rezbárov.

Najvýraznejší spomedzi rezbárov-amatérov je Š. Mojš (nar. r. 1929) zo Stredných Sliačov. Stručný prehľad o charaktere jeho tvorby uvedieme v snahe priblížiť i tvorbu ostatných sliačanských amatérov podobného zamerania.

Š. Mojš chodil od mladosti spolu s otcom ako valach po salašoch. Tu sa zdokonalil v rezbárčine, hoci *štuchal* — vyrezával už ako dieťa a naučil sa dekoratívne opracovávať kov: *Odkúkalo sa od starších vecí, ak sa jedna pokazila odkukali od inej*. Začas pracoval pre Slovákiu, teraz pracuje ako robotník. *Črpáky, opasky, válašky chcú teraz do obývačky mladí*, tak ich teraz vyrába pre priateľov a známych.

Črpáky vyrezáva z javorového dreva alebo z čiernej rakyty podľa bežnej technológie výroby severoslovenských črpákov: ucho sa začapuje do tela črpáka a zdobí rytím, vruborezom a tvarovaním do formy konskej hlavy. Ale Š. Mojš už vyrezal uchá i s vtákmi, ov-

cami, Jánošíkovou hlavou. Formy na oštiepky zdobí rezbárskym dekorom do hviezdic, kohútikov, srdiečok. Zriedkavejšie vyrobí aj obraz rytý do dreva.

Okrem drevených predmetov vyrába a zdobí lodičkové pracky z kovu, opasky z kože, ktoré dekoruje podľa tradičného spôsobu. Produkcia tohto druhu je pre neho koníčkom, ktorý vykonáva popri práci.

Predmety vlastnej produkcie využil i pri zariadení a dekorovaní vlastného interiéru, ktorého opis pre zaujímavosť prinášame.

Dekoratívne vybavenie izby: Na stene je umiestnený obraz, olejomaľba ručiacého jeleňa, kúpený od podomového obchodníka. Pod oknom je kvetináč vyrobený zo samorastu (vyrobil Š. Mojš). Dva široké vybiľované pastierske opasky sú umiestnené na skrini (jeden z nich výrobok Š. Mojša). Vedľa nich svietnik zo samorastu. Diván zdobí bábika v sliačanskom kroji — veľmi častý doplnok dekoratívneho vybavenia sliačanských izieb (bábiku, resp. jej oblečenie zhotovila manželka Š. Mojša). Stôl v strede izby je prikrytý ručne vyšívaným obrusom. V sekretári je rôznorodá zbierka kupovaných suvenírov. Kovový svietnik, zhotovený kombinovanou technikou liatia a zvarovania, je na sekretári (svietnik zhotovil bratranec Š. Mojša). Na stene je ozdobná polica s črpákmi s charakteristickým liptovským uchom znázorňujúcim konskú hlavu. (Okrem výrobkov Š. Mojša pochádzajú i od iných výrobcov a sú staršieho dát.) Pod policou je obraz rytý do dreva. Znázorňuje pastorálny námet — salaš pod stromami, pastiera s ovcami.

Dekoratívne vybavenie verandy: Na stene je umiestnená polica s črpákmi (zhotovil Š. Mojš). Pod črpákmi visí sada pastierskych zvoncov. Na stene na drevenej podložke je umiestnený kovový kolorovaný odliatok znázorňujúci Jánošíka (výrobok bratranca Š. Mojša). Na stene visí ceruzkou kreslený obraz

medvedice, ktorý kreslil Š. Mojš po nociach, keď ho boleli zuby. Predlohu tvoril obraz z rozprávkovej knižky. Podobné obrazy kreslil i podľa brošní s poľovníckymi námetmi.

Uvedený výber predmetov dekoratívneho vybavenia je charakteristický pre miestny vkus najmä strednej generácie, i keď v zariadení interiéru Š. Mojša je prevaha predmetov v „ľudovom štýle“ citeľnejšia.

Výnimočné postavenie voči ostatným sliačanským rezbárom zastáva F. Grela (nar. r. 1910), rodák z hornej Oravy. Je totiž profesiou stolár, rezbár. Vyučil sa v rezbárskej škole v Zakopanom. Pracoval v nábytkárstve v Ružomberku, ale i pre ÚLUV a na objednávky. Niektoré kusy nábytku robil ako zariadenia do chat.

Pre svoj novopostavený dom v Nižných Sliačoch si zhotovil tzv. slovenskú izbu. Pri vypracovávaní jednotlivých nábytkových kusov využil, remeselne veľmi zručne, technické postupy i výzdobu, tak ako ich poznal zo svojej výuky v Zakopanom. Výsledok bola štylizovaná predstava slovenskej izby. Pozostáva z týchto nábytkových kusov: „Polička“, zhotovená podľa miestneho vzoru (v Zakopanom sa police takého druhu nevyrábali), veľký stôl so šiestimi stoličkami (operadlá stoličiek vyrezal F. Grela podľa predlohy, ktorú získal od S. Koreňa, výtvarníka ÚLUVu, obmieňal na nich predovšetkým výzdobu), lavica s operadlom (tvaroval a zdobil ju podľa vlastných návrhov), luster, kredenc zdobený kovaním, skrinka (do skrinky sa dá dômyselne uzavrieť televízor, lebo podľa názoru F. Grelu televízor sa do slovenskej izby nehodí), maľovaná truhla. (Je to truhla z pôvodného sliačanského interiéru, ktorej poľošovanie bolo poškodené, preto ho dcéra F. Grelu premaľovala. Motívy a kompozíciu si „sama vymyslela“. Ako podkladovú farbu použila modrú, ktorá

bola bežná na starých sliačanských truhlách.)

K dekoratívnym doplnkom izby patrí ešte sada črpákov, ktoré vyrezal F. Grela a sada hrnčekov a tanierov, ktoré pomaľovala dcéra F. Grelu. Umiestnené sú na polici, približne tak ako bolo v Sliáčoch zvykom kedysi.

L. Frič (nar. r. 1904) bol roľníkom, ale príležitostne pracoval ako valach a honelník na salašoch. Tu sa priučil niektorým spôsobom opracovania dreva. Začas pracoval v Slovenských papierňach v Ružomberku. Teraz je v dôchodku. S rezbárčinou začal pred 10—15 rokmi, keď prestal pracovať v továrni. Je súčasne zanietným zberateľom a obdivovateľom ľudového umenia, okrem toho výrobcom modelov — zmenšenín. Prostredníctvom nich sa snaží podrobne zachytiť, znázorniť a dokumentovať detaily predmetového sveta, dôverne známe predstavy o okolitom prostredí, napr. model salaša, kaštieľa, starosvetскеj studne, pastierskeho a kuchynského náradia z dreva. Zmenšeniny vyrába prevažne kombináciami drevených materiálov — preglejky, samorastov, ale pomáha si skalkami, machom, šiškami. Pracuje v prevažnej miere pre vlastnú zábavu a sebauspokojenie.

Aj bratia L. Friča sa venujú rezbárstvu. Najväčšie finančné úspechy má brat, ktorý žije v Ružomberku: *On sa s črpákmi nebaví, alebo robí vypaľovanie a vyrezávanje police. Takje veci robí, čo sú aj 2000 korún hodnô.*

Hoci výroba zvoncov nemá v Sliáčoch tradíciu — kupovali sa jelšavské zvonce, J. Ševčík (nar. r. 1937) začal s ich výrobou približne pred desiatimi rokmi. Pritom vo svojom povolání nepracuje s kovom. Je bagrista a výrobu zvoncov nepoznal, nevidel a nik mu pri práci neporadil. Vyrába tepané plechové kravské zvonce a liaté spiežovce rôznych veľkostí zo zliatiny bronzu, cínu, hliníka, mosadze. Baví ho vylepšovať tvar i hlas zvoncov. Jeho zákazníkmi sú naj-

mä pastieri. Sadu zvoncov vyrobil i pre výstavu hudobných nástrojov, ktorá bola súčasťou folklórnych slávností v Detve.

Známou pletárkou čipiek v Sliáčoch je podnes M. Gejdošová (nar. r. 1908). Plietla čepce až do svojho vydaja v r. 1932. Po vydaji, keď bolo veľa práce okolo hospodárstva a detí, pletenie zanechala. Vrátila sa k nemu až v r. 1950. Čepce plietla pre rodinu a príbuzných. Pásové čipky, až v štvorfarebných kombináciách, vyrába posledných 10 rokov. Používajú sa pri šití šiat a dekorovaní bytového textilu.

M. Gejdošová viedla v r. 1980 kurz paličkovania čipiek, ktorý poriadal SZŽ. Niektoré ženy sa v kurze naučili pliesť čipky. Patrili k nim najmä členky miestnej folklórnej skupiny, ktoré v jednom zo svojich vystúpení predvádzali paličkovanie. Veľmi málo žien však znalosť paličkovania čipiek prakticky využíva. Výroba čipiek je časove i technicky veľmi náročná.

Okrem M. Gejdošovej patrí k najschopnejším pletárkam J. Šimčeková (nar. r. 1908). Ešte pred dvadsiatimi rokmi paličkovala čepce, ktoré sa nosili ku kroju. Pracovala aj pre ÚLUV.

K novým druhom výtvarnej produkcie, stále však nadväzujúcim na tradičný základ, patrí krojovanie bábik. Rozšírilo sa v päťdesiatych rokoch a je živé podnes. Najznámejšou výrobkyňou šiat pre bábiky je M. Čurilová (nar. r. 1917), vence pre bábiky zhotovuje J. Cabanová (nar. r. 1901) a J. Balážecová (nar. r. 1919). Obe posledné vijú vence pre deti, ktoré idú na majáles. V minulosti plietli svadobné perká pre ženichov a družbov.

Papierové kvety sa ručne zhotovovali i pre výzdobu oltárika v kultovom kúte, najmä v medzivojnovom období. Výroba papierových kvetov pre vence na hroby sa postupne rozšírila až po r. 1945. Prvé vence sa robili len z machu, do ktorého sa votkalo niekoľko ruží

z krepového papiera. Potom sa robili vence „čoraz krajšie“. Najznámejšou výrobkyňou vencov *na smrte* je E. Sleziaková (nar. r. 1902). Kvety vyrába z krepového papiera namočeného do roztaveného vosku. Ku kvetom pridáva pozlátko, aby „kríž svietil“.

Handričkové koberce sa tkali už v medzivojnovom období a ich tkanie je rozšírené dodnes.

Textilné predtlačené nástenky boli v móde najmä v štyridsiatych a päťdesiatych rokoch.

Výroba gúb z chemlónu sa medzi ženami ujala v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch. Zhotovujú sa skôr ako pokrývky na gauč a kreslá, menej ako nástenné obrazy. Mladá generácia žien vyšiva križikovým a plochým stehom na paname obrusy a prestierania.

Ak by sme mali charakterizovať etapy povojnového vývinu aktívnej výtvarnej produkcie, možno to urobiť len v hrubých rysoch. Ako sme naznačili v predchádzajúcich statiach, každá zo skúmaných obcí má svoje osobitosti, podľa ktorých sa diferencuje i ďalší vývinový trend ich výtvarnej kultúry. Zárodky odlišností majú svoje korene v rozdielnom charaktere staršej vrstvy výtvarnej tradície, v inej skladbe výtvarných druhov, v inom stupni rýchlosti prebiehajúcich vývinových procesov, v diferencovanom vzťahu k prijímaniu masovej kultúry. Celkove však štyridsiate a päťdesiate roky sú rokmi doznievania tradičného výtvarného prejavu; päťdesiate roky sú rokmi útlmu v tom zmysle, že ľudová tradícia a výtvarná tradícia ako jej reprezentant sa chápu ako prejav predchádzajúcej zaostalosti a chudoby dediny, ktorý treba potláčať; šesťdesiate a sedemdesiate roky sú rokmi, v ktorých sa čoraz viac utvrdzuje v aktívnej výtvarnej produkcii nivelizačný trend. Prejavuje sa v rozšírenej produkcii dekoratívnych predmetov z drevených prekližiek, v nástenkách z chem-

lónu, v zdobení bytového textilu podľa vzorov z časopisov, najmä Dorky. Šesťdesiate, ale najmä sedemdesiate a osemdesiate roky sú však tiež rokmi znovobjavovania vlastnej lokálnej, regionálnej tradície, jej prehodnocovania. Výsledkom je napr. vyhľadávanie archaických artefaktov miestnej výtvarnej tradície pre potreby folklórnych skupín, zhotovovanie krojových bábik, dekorovanie interiéru autentickými prvkami alebo ponáškami na ľudovú tradíciu atď.

Vývinové nuansy zmien po r. 1945 už zreteľne odrážajú všeobecné posuny v módnych trendoch. Povedľa nich, alebo v rámci nich možno však pri niektorých obciach hovoriť o plynulom, kontinuitnom pokračovaní lokálnej výtvarnej tradície až po súčasnosť (Liptovské Sliače, čiastočne Jakubovany). Inde, najmä tam, kde k silnému pomeščeniu kultúry došlo už skôr (napr. v Lábe koncom 19. stor.), je súčasná výtvarná produkcia poznačená citlivejším reagovaním na premeny módy. Zdá sa, že výtvarná kultúra v týchto obciach je vyváženejšia, stabilizovanejšia, i keď výtvarná produkcia je nízka a značne individualizovaná.

Významným medzníkom v zmene kurzu produkcie tradičných artefaktov je často založenie JRD, štátnych majetkov. Vznik JRD v Jakubovanoch, s tým spojené možnosti finančného zárobku, zamestnanosť žien, iná deľba času a jeho využitia boli hlavnou príčinou zániku miestnej výroby textilu a odevu.

Výskumná sonda dovoľuje vysloviť domnienku, že obce chudobné v medzivojnovom období (medzivojnové obdobie bolo predstupnou fázou, ktorá zanechala očividnú pečať na vývine po r. 1945, jeho rozboru sme preto v predchádzajúcej časti práce vymedzili značný priestor), pritom kultúrne otvorené v tom zmysle, že si väčšina obyvateľstva musela hľadať pracovné príležitosti mimo vlastnej obce (Poruba, Pro-

chot), zároveň obce, kde prebehlo združstevnenie a zoštátnenie pomerne neskorro, často patrili k obciam s nevykryštalizovanou výtvarnou kultúrou a málo aktívnou výtvarnou produkciou nielen v medzivojnovom období, ale i po r. 1945. Silnou pohnútkou pre uchovanie a oživenie najmä tradičnej vrstvy výtvarnej produkcie je existencia folklórnej skupiny (Sliač, Poruba, menej Láb) a záujem verejnosti alebo známych osobností o výtvary miestnej kultúry (Sliače).

Ako dokazujú výskumné výsledky, v súčasnej spontánnej výtvarnej aktivite slovenskej dediny koexistujú vedľa seba v omnoho väčšej miere ako v minulosti rozmanité formy výtvarnosti. Siahajú od pozostatkov prejavov ľudového umenia cez rôzne podoby amatérskej, naivnej tvorby, domáceho kutilstva až po gýč. Vládne v nich omnoho väčšia bezbrehosť, voľnosť, individuálna sloboda prejavu, ktorá povoľuje neohraničenú, voľnú kombináciu prvkov, materiálov, predstáv, foriem, z čoho vzniká často skrat medzi obsahom a formou.

Väčšia individualizácia výtvarného prejavu súvisí i s faktom, že v prostredí svojho vzniku už nenachádza súčasná tvorba taký ohlas ako v minulosti. Vzťah medzi konzumentom a tvorcom je v súčasnom dedinskom prostredí voľnejší. Tvorba slúži prevažne osobným cieľom — veľké percento amatérov, domácich všemajstrov nemá na mysli viac ako vlastnú sebarealizáciu, vyplnenie voľného času a tvorí pre seba, príp. pre blízky okruh rodiny, známych. I napriek tomuto všeobecnému trendu časť výtvarnej produkcie stále slúži i cieľom inštitucionálnym — určité výtvarné druhy majú alebo mali význam pre celé dedinské spoločenstvo (napr. nástenná maľba v Lábe, papierové vence na hroby, bábiky — Sliače).

Rozpätie funkcií súčasnej výtvarnej produkcie sa zužuje a obmedzuje pre-

važne na estetické vyznenie (črpáky ako dekoratívny prvok zariadenia). Osobitnou kapitolou je výroba zmenšení — modelov (porovnaj výrobky L. Friča zo Sliačov). Často sa nimi chce demonštrovať šikovnosť a dômyselnosť autora, pričom ich vyhotovenie nevyžaduje viac ako priemernú manuálnu zručnosť, trpezlivosť a dostatok času. Zdá sa, že motívom pre výrobu modelov, zmenšení je i záľuba súčasného tvorca a konzumenta vo vizuálnej ilustratívnosti. Podobnú záľubu v naturalistickom, čo najvernejšom podaní pozorujeme i v zobrazujúcich druhoch dnešnej výtvarnej produkcie (porovnaj nástennú maľbu z Lábu, nástenky z chemlónu, výrobky zhotovené pomocou lupienkovej píly). Vo všeobecnosti je výrazný príklon od abstraktného ornamentálneho prejavu (porovnaj napr. prevahu geometrizujúceho ornamentu v rezbárskej výzdobe, výšivkách staršieho obdobia) ku konkrétnejšiemu výtvarnému vyjadreniu.

Obraz súčasného stavu výtvarnej aktivity slovenskej dediny, tak ako sme ho načrtli, je priamym dôsledkom civilizačného procesu, v priebehu ktorého sa likvidujú javy, ktoré stoja v ceste ďalšieho hospodárskeho a kultúrno-spoločenského vývinu. Dedinská pospolitosť sa odvracia od noriem, ktorými sa riadila, od potrieb, ktoré uznávala, vykračuje z hraníc mikrosвета vlastného prostredia a súčasne sa ocitá tvárou v tvár nebývalým a mnohotvárnym možnostiam.⁸ Vedie to však často zatiaľ k strate celostnosti, k premenlivosti a nevyrovnanosti, často k bezradnosti súčasnej výtvarnej aktivity. Východisko sa potom hľadá v prijímaní ľahko zrozumiteľných a nekomplikovaných vzorov masovej kultúry. Odtiaľ i príklon k epizácii výtvarných foriem a k vizuálnej popisnosti.

Masová kultúra, ktorej vzory sa vstrebávajú čoraz pružnejšie a rýchlejšie, by mohla prostredníctvom svojho

pôsobenia zohrať pri formovaní výtvarnej aktivity a vkusu omnoho väčšiu úlohu ako doposiaľ. Vieme o širokej pôsobnosti časopisu Dorka na ženskú výtvarnú produkciu. Podobný časopis, ktorý by však ešte citlivejšie a všestrannejšie dokázal uchopiť tú stránku výtvarných tradícií, ktoré by mohli nájsť odozvu v súčasných podmienkach, ktorý by obsahoval návrhy na vyhotovenie napr. prvkov bytového zariadenia, jeho

dekoratívnych elementov, by iste našiel široký okruh odberateľov. Najmä medzi tými, ktorí sa profesionálne zaoberajú výrobou takýchto predmetov alebo suvenírov na predaj. Myslíme na pridružené výroby pri MNV a JRD. Zvlášť v dnes rozšírenej výrobe darčkových predmetov by citlivejšie narábanie s tradíciou mohlo priniesť lepšie výsledky.

POZNÁMKY

- 1 STRÁNSKÁ, D.: Dolná Poruba. In: Sborník Matice Slovenskej, 1927, r. 5, č. 1—2, s. 12—65.
- 2 VÁCLAVÍK, A.: Zdroje lidové výtvarnosti v bratislavskom Záhorí. In: Ročenka vedeckých ústavov mesta Bratislavy. Bratislava, 1934, s. 321—336.
- 3 ROSENBERG, L.: Zamestnania obyvateľov obce Prochot. In: Národop. Inf., 1986, č. 1, s. 105—111.
- 4 ROSENBERG, L.: Zamestnania obyvateľov obce Prochot. In: Národop. Inf., 1986, č. 1, s. 132—135.
- 5 ROSENBERG, L.: Miestne zápisky a spomienky z obce Prochot. Archív SNS, inv. č. 891/82.
- 6 MEDVECKÝ, K.: Prochot. In: Sborník Muz. slov. Spoloč., 1910, r. 15, s. 110—126.
- 7 Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Bratislava 1978, s. 51.
- 8 Tu sa naše poznatky zhodujú s konštatovaním R. Jeřábka. Porovnaj JEŘÁBEK, R.: Lidová estetika a výtvarná aktivita. In: R. Jeřábek s kol.: Proměny jihomoravské vesnice. Brno 1981, s. 101—118.

К ПРОБЛЕМАТИКЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОВРЕМЕННОЙ ДЕРЕВНИ В СЛОВАКИИ

Резюме

Статья освещает картину художественной продукции в четырех избранных деревнях — Дольна-Поруба, Лаб, Прохот, Липтовске-Сляче. Был исследован прежде всего период после 1945 г., однако принимались во внимание и предшествующие периоды развития, главным образом период между двумя мировыми войнами, положивший начало формированию зародышей перемен (тенденции к нивелированию, приближение культуры деревни к городской культуре), которые в полной мере проявились лишь после 1945 г.

Этапы послевоенного развития в отношении к активной художественной продукции можно наметить лишь в общих чертах. Зародыши отличий уходят

своими корнями в различия характера более раннего слоя местной художественной традиции в иной состав видов художественной продукции, в иную степень скорости протекания процессов развития, в дифференцированное отношение к принятию массовой культуры. В общем, сороковые — пятидесятые годы были годами, когда развитие традиционного художественного проявления остановилось; пятидесятые годы были годами торможения в том смысле, что народные традиции и традиции изобразительного творчества как их представители понимаются в качестве проявления предшествующей отсталости и бедности деревни, которые необходимо ликвидировать. В

шестидесятых — семидесятых годах в продукции изобразительного творчества все в большей мере проявляется тенденция к нивелированию. Она находит выражение в распространении продукции декоративных предметов из фанеры, в настенных украшениях из хемлона, в украшении бытового текстиля по образцам из журналов, главным образом из «Дорки». Однако шестидесятые, и в особенности семидесятые и восьмидесятые годы стали также годами нового открытия собственной локальной или региональной традиции и ее переоценки. Результатом является, например, отыскивание архаических артефактов местных художественных традиций для нужд фольклорных коллективов, изготовление кукол в национальных костюмах, использование для украшения интерьеров аутентичных элементов народного художественного творчества, подражаниями народной традиции и т. д.

Оттенки изменений в процессе развития после 1945 г. отчетливо отражают общие сдвиги в многих тенденциях. Однако, наряду с ними, в случае некоторых деревень можно говорить о непрерывном преемственном развитии локальной традиции в изобразительном творчестве вплоть до настоящего времени (Липтовске-Сльяче). В других местах, в особенности там, где сильное влияние городской культуры наблюдалось раньше (например, в Лабе в конце 19 в.), современная художественная продукция отличается более чутким реагированием на перемены моды. Кажется, что художественная культура в этих деревнях более уравновешена, стабилизирована, хотя активность в области художественного творчества является там низкой и в значительной степени индивидуализированной.

Исследования позволяют высказать предположение, что в межвоенный период более бедные деревни, но притом культурно открытые в том смысле, что большая часть населения их вынуждена была искать работу на стороне (Поруба, Прохот), и одновременно деревни, где коллективизация проходила

сравнительно поздно, часто относились к деревням с неыкристиализованной изобразительной культурой и низкой активностью в области художественной продукции, причем не только в межвоенный период, но и после 1945 г.

Знаменательным рубежом в изменении курса продукции традиционных артефактов часто является основание единых сельскохозяйственных кооперативов и государственных хозяйств.

Сильным побуждением для сохранения и оживления традиционного слоя художественного творчества является существование фольклорного коллектива (Липтовске-Сльяче, Долна-Поруба, в меньшей степени Лаб) и интерес общестности или известных личностей к произведениям местной культуры.

Углубляется индивидуализация выражения, что связано и с тем фактом, что в среде своего возникновения современное творчество уже не находит такого отклика, как в прошлом. Связь между потребителем и создателем в современной деревенской среде является более свободной. Диапазон функций современной художественной продукции сужается и ограничивается прежде всего эстетическим впечатлением.

Современное состояние активности художественного творчества словацкой деревни, является прямым следствием процесса цивилизации, в ходе которого ликвидируются явления, стоящие на пути дальнейшего экономического и культурного-социального развития. Деревенская общность на данном участке своего образа жизни отворачивается от норм, которыми она руководствовалась, которые признавала, выходит за границы микромира своей среды и одновременно лицом к лицу оказывается с небывалыми и многообразными возможностями. Это часто ведет пока к утрате целостности, к изменчивости и неуравновешенности, к беспомощности в современном художественном творчестве. Поиски выхода ведутся потом в принятии легко доступных и несложных образцов массовой культуры. Отсюда и склонность к эпизации художе-

ственных форм и к визуальной описательности. Поэтому от массовой культуры, которая проникает в сознание все более гибко и быстро, следует ожидать большей ответственности и после-

довательности в поисках средств воздействия в определенном направлении не только на художественную активность, но и на вкус вообще.

ZUR PROBLEMATIK DER BILDNERISCHEN AKTIVITÄT DES GEGENWÄRTIGEN DORFES IN DER SLOWAKEI

Zusammenfassung

Die Autorin bringt eine Skizze vom bildnerischen Schaffen in vier ausgewählten Gemeinden — Dolná Poruba, Láb, Prochot und Liptovské Sliache. Ihre Forschungen konzentrierten sich hauptsächlich auf die Zeit nach 1945; sie berücksichtigt jedoch auch die vorige Entwicklungsepoche, besonders die Zeit zwischen den beiden Weltkriegen, in der sich die Keime der Veränderungen entwickelten und formten — Nivellierungstendenzen, Verstärkung der Dorfkultur — die in vollem Maß erst nach 1945 in Erscheinung traten.

Die Etappen der Nachkriegsentwicklung im aktiven bildnerischen Schaffen lassen sich nur in groben Zügen andeuten. Die Keime der Unterschiede wurzeln im abweichenden Charakter der älteren Schicht der lokalen bildnerischen Tradition, in der anderen Zusammensetzung der bildnerischen Gattungen, in der unterschiedlichen Schnelligkeit des Ablaufs der Entwicklungsprozesse, in der differenzierten Beziehung zur Annahme der Massenkultur bei der Dorfbevölkerung. Im großen und ganzen betrachtet sind die 40-er und 50-er Jahre die Jahre des Ausklagens der traditionellen bildnerischen Erscheinungen; die 50-er Jahre sind die Jahre der Dämpfung in dem Sinne, daß die volkstümliche Tradition und vor allem die bildnerische Tradition als Äußerung der früheren Rückständigkeit und Armut des Dorfes aufgefaßt wird, die man unterdrücken muß. In der 60-er und 70-er Jahren verstärken sich im aktiven bildnerischen Schaffen die Nivellierungstendenzen immer mehr. Dies äußert sich in einer vermehrten Produktion dekorativer Gegenstände aus Sperrplatten, in der Verfertigung von Wandbildern aus Kunst-

fasern, in der Verzierung der Wohnungstextilien nach Vorbildern aus Zeitschriften, besonders aus der slowakischen Zeitschrift für Handarbeiten „Dorka“. Die 60-er Jahre, vor allem aber die 70-er und 80-er Jahre sind aber auch die Jahre des Neuentdeckens der eigenen lokalen und regionalen Tradition und ihrer Umwertung. Das Resultat dieser Umwertung besteht z. B. darin, daß man nach archaischen Artefakten der örtlichen bildnerischen Tradition sucht, die die Folkloregruppen brauchen, daß man Trachtenpuppen verfertigt, daß man das Interieur der Wohnung mit authentischen bildnerischen Elementen oder mit Nachahmungen von Werken der Volkstradition schmückt.

Die Nuancen der Entwicklung der Veränderung nach 1945 reflektieren bereits deutlich die allgemeinen Verschiebungen in den Modetrends. Neben diesen Tendenzen kann man jedoch in manchen Gemeinden (z. B. in Liptovské Sliache) von einem ununterbrochenen, kontinuierlichen Fortsetzen der lokalen bildnerischen Tradition bis zur Gegenwart sprechen. In anderen Ortschaften, besonders dort, wo bereits früher eine starke Verstärkung der Kultur eingetreten war (z. B. in Láb schon am Ende des 19. Jahrhunderts) ist das gegenwärtige bildnerische Schaffen durch empfindsameres Regieren auf die Veränderungen der Mode gekennzeichnet. Es scheint, daß die bildnerische Kultur in diesen Gemeinden ausgewogener, stabilisierter ist, wenn auch die aktive bildnerische Betätigung geringer und stark individualisiert ist.

Die Forschung ermöglicht es die Meinung auszusprechen, daß die Gemeinden, die in der Zwischenkriegszeit ärmer, dabei aber kulturell offen waren — in dem Sinne, daß

sich die meisten ihrer Einwohner Arbeit außerhalb ihrer eigenen Gemeinde suchen mußten (Dolná Poruba, Prochot), ebenso auch die Gemeinden, in denen die Kollektivierung der Landwirtschaft verhältnismäßig spät durchgeführt wurde, häufig zu den Gemeinden mit einer nicht auskristallisierten bildnerischen Kultur und mit einem wenig aktiven bildnerischen Schaffen gehörten, nicht nur in der Zwischenkriegszeit, sondern auch nach 1945. Häufig ist die Gründung der landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft oder des volkseigenen Gutes ein bedeutsamer Wendepunkt in der Veränderung des Kurses in der Produktion traditioneller Artefakten.

Ein starker Impuls zur Bewahrung und Neubelebung der traditionellen Schicht des bildnerischen Schaffens ist auch die Existenz einer Folkloregruppe (wie in Liptovské Sliache und in Dolná Poruba, weniger in Láb) sowie das Interesse der Öffentlichkeit oder prominenter Persönlichkeiten für die Schöpfungen der örtlichen Kultur.

Es vertieft sich die Individualisierung des Ausdrucks, was mit der Tatsache zusammenhängt, daß das gegenwärtige Schaffen in der Umwelt seiner Entstehung nicht mehr ein derartiges Echo findet wie früher. Die Beziehung zwischen Konsument und Schöpfer ist in der heutigen Dorfwelt lockerer als in der Vergangenheit. Die Spannweite der Funktionen des gegenwärtigen bildnerischen Schaffens

wird enger, sie beschränkt sich hauptsächlich auf die ästhetische Wirkung.

Der heutige Zustand der bildnerischen Aktivität des slowakischen Dorfes ist eine unmittelbare Folge des Zivilisationsprozesses, im Laufe dessen solche Phänomene, die der weiteren wirtschaftlichen und kulturell-gesellschaftlichen Entwicklung im Wege stehen, liquidiert werden. Die Dorfgemeinschaft wendet sich in diesem Abschnitt ihres Lebensweges von den Normen ab, die sie bisher anerkannte, sie verläßt die Grenzen der Mikrowelt ihres eigenen Milieus und steht nun von Angesicht zu Angesicht ungeahnten und mannigfaltigen Möglichkeiten gegenüber. Dies führt aber häufig zum Verlust der früheren Geschlossenheit, zur Veränderlichkeit und Unausgeglichenheit, häufig auch zur Ratlosigkeit in der gegenwärtigen bildnerischen Betätigung. Ein Ausweg aus dieser Lage wird dann in der Übernahme leichtverständlicher und unkomplizierter Vorbilder der Massenkultur gesucht. Daher rührt auch die Neigung zur Episierung der bildnerischen Formen und zu ihrer visuellen Beschreiblichkeit. Von der Massenkultur, die vom Bewußtsein immer rascher und elastischer aufgesaugt wird, darf man daher ein größeres Verantwortungsgefühl und ein konsequenteres Suchen nach Mitteln die bildnerische Aktivität zu lenken, und den Geschmack überhaupt zu bilden, erwarten.

Slovenský národopis

časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 35, 1987, číslo 1

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašpari-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Peter Slavkovský, CSc., PhDr. Vie-
ra Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1987

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Института этнографии Словацкой
Академии Наук
Год издания 35, 1987 № 1
Издается четыре раза в год
«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова
Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften
Jahrgang 35, 1987, Nr. 1. Erscheint vier-
mal im Jahre
Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissenschaf-
ten
Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová
Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences
Volume 35, 1987, No. 1
Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences
Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová
Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences
Année 35, 1987, No. 1
Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences
Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová
Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19
Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Index
49616

